

محرم در بزرگ‌ترین بازار مسقف جهان

بازار تبریز در طول تاریخ نبض فعالیت‌های اقتصادی، سیاسی و مذهبی بود و یکی از مراسم‌های ویژه در بازار، عزاداری در محرم است که دسته‌های مختلف عرب، عجم و زنجیرزنان در این مکان گرد هم می‌آیند.

بازار تبریز در طول تاریخ نبض فعالیت‌های اقتصادی، سیاسی و مذهبی بود و یکی از مراسم‌های ویژه در بازار، عزاداری در محرم است که دسته‌های مختلف عرب، عجم و زنجیرزنان در این مکان گرد هم می‌آیند.

آیین‌های مذهبی و دینی در تبریز، شهر اولین‌ها با آداب و رسوم و جلوه‌ای خاص که مختص این منطقه است، برگزار می‌شوند، از جمله این مراسم‌های معنوی، برگزاری آیین‌ها و سوگواری‌های ماه محرم است، که با شکوه، شور و شوق اصول خاصی، که ریشه در باورها و اعتقادهای دینی مردمان این سرزمین دارد، برگزار می‌شود. با این وجود، یکی از مکان‌های اصلی برگزاری این آیین‌های مذهبی، بازار تبریز است، که بر اساس مستندات موجود، و به گفته محققان و اساتید دانشگاه، این مکان از بدو شکل‌گیری تا به امروز، به عنوان مهم‌ترین مرکز فعالیت‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و مذهبی بوده، که یکی از این آیین‌های مذهبی مهم، هم برگزاری مراسم عزاداری ماه محرم در این مکان اقتصادی و تجاری بوده است. پیش از آغاز ماه محرم بازار تبریز رنگ و بوی دیگری به خود گرفته و تمامی گذرهای آن حسینی می‌شوند. پرچم‌های سیاه و سبز در و دیوار و حجره‌های عاشقان حسینی را آراسته کرده و لباس‌های مزین به نام امام حسین (ع) و پرچم و سربندهای سیاه بیش از هر چیزی در حجره‌های بازار خودنمایی می‌کند و در این ایام خرید و فروش می‌شود. بازاریان هم حجره‌های خود را برای پذیرایی از دسته‌های عزاداری و مهمانان امام حسین (ع) آماده می‌کنند. *** برای آیین محرم به قدمتی کهن در بزرگ‌ترین بازار مسقف جهان** این وصف، هر ساله چند روز قبل از شروع ماه محرم و همزمان با فرارسیدن ایام سوگواری عزای حسینی، بازاریان تبریز، با نصب پرچم‌های سیاه و سبز، در و دیوار و حجره‌ها و به ویژه با پوشیدن لباس سیاه، مزین به نام امام حسین (ع) و یاران ایشان، ارادت خود را به ابا عبدالله الحسین (ع) و حفظ اندیشه‌های حسینی اعلام می‌کنند. در آستانه ماه محرم و به ویژه روزهای هشتم تا دوازدهم محرم، بازار تبریز حال و هوای دیگری پیدا می‌کند. بر همین اساس فقط کافی است در این لحظه‌ها سری به بازارچه‌ها، تیمچه‌ها و سراهای، بزرگ‌ترین بازار مسقف جهان بزنید. با عنایت به این مقدمه، و با توجه به اهمیت این موضوع، در گزارشی به بررسی نحوه برگزاری آیین‌های مذهبی با تاکید بر عزاداری ماه محرم در بازار تاریخی تبریز می‌پردازیم، با این وجود، نظر و دیدگاه اساتید، محققان و به خصوص شهروندان شهر تبریز و بازاریان این بازار جای بسی تامل دارد، آنچه که در پی می‌آید گزارشی از وضعیت بزرگ‌ترین بازار مسقف جهان، در ماه محرم است. *** بازار تبریز، خاستگاه اصلی مراسم عزاداری سالار شهیدان ابا عبدالله الحسین (ع)** از سویی در این ارتباط برادران شکوهی، استاد بازنشسته دانشگاه تبریز، با تاکید بر اینکه یکی از خاستگاه‌های اصلی مراسم عزاداری سالار شهیدان ابا عبدالله الحسین (ع) و یاران ایشان در شهر تبریز، بازار این شهر بوده است، معتقد است: «مجموعه بازار تبریز به عنوان بزرگ‌ترین سازه آجری بهم پیوسته دنیا و مجموعه تجاری سرپوشیده سنتی که زمان احداث آن به بیش از هزار سال می‌رسد با معماری زیبا و صحن و محوطه‌های عریض با الهام از معماری اسلامی و ایرانی از زمان صفویان محل برپایی آیین‌های باشکوه عزاداری بوده است». صادقی، محقق و پژوهشگر آیین‌های مذهبی نیز در این ارتباط با بیان اینکه مجموعه بازار تبریز بیش از 7 هزار حجره و مغازه و صدها تیمچه، سرا، بازارچه و دالان دارد، که فقط 50 هیئت مذهبی اجازه ورود به بازار تبریز را دارند، می‌گوید: «در شهر تبریز بیش از 2 هزار هیئت مذهبی فعال است، اما حدود 50 هیئت با ریشه‌ای چند صد ساله، طرفداران بی‌شماری دارند که ورود همه آنها به بازار تبریز در ایام سوگواری ابا عبدالله (ع) و یاران‌شان امکان‌پذیر نیست». *** پرسم در کوچه پس کوچه‌های تاریخ بازار تبریز** به هر حال آنچه در این خصوص مهم است این است که، بازار تبریز، و به بیان دیگر بزرگ‌ترین بازار مسقف جهان و نخستین بازار جهان که در فهرست میراث جهانی یونسکو به ثبت رسیده، در ایام محرم بیش از هر زمان دیگری شلوغ و پرتردد می‌شود. بدین گونه، با این اوصاف بنیان اولیه بازار تاریخی تبریز به صدر اسلام بر می‌گردد که گواه این مطلب واقع شدن مسجد جامع کبیر شهر در همجواری بازار است که در این میان گذر جاده ابریشم از شهر و بازار تبریز، اهمیت موضوع را به اثبات می‌رساند. از این رو، به عقیده کارشناسان حوزه گردشگری، مجموعه بازار تاریخی تبریز شامل زیر مجموعه‌های مختلف تجاری، مذهبی، فرهنگی و بهداشتی و ورزشی و سکونت برای تجار دیگر شهرها در خود بازار و خانه‌های تاجران مقیم در اطراف بازار بوده است. در چنین مجموعه‌ای چگونگی ارتباط عناصر مجموعه با یکدیگر حائز اهمیت است. اغلب مورخان و جهانگردان که از قرن چهارم هجری تا عهد قاجار از تبریز دیدن کرده‌اند اسناد و مدارک مهم و با ارزشی را درباره بازار و وضعیت اقتصادی تبریز از خود بجا گذاشته‌اند که در این ارتباط می‌توان از شخصیت‌های فوق به مقدسی، یاقوت، مارکوپولو، ابن بطوطه، حمدا... مستوفی، کلاویخو، جان کارت رایت انگلیسی، شاردن و جملی کاری و... اشاره کرد. *** معیار عزاداری‌های رسمی و عمومی در تبریز بر مبنای بازار تبریز** در همین زمینه نیز، فریا کرمی، عضو هیئت علمی دانشگاه تبریز و محمد پورناجی، پژوهشگر نیز در تحقیقی به نحوه برگزاری آیین‌های مذهبی در بزرگ‌ترین بازار سرپوشیده جهان پرداخته‌اند. این محققان در این خصوص معتقد هستند: «معیار عزاداری‌های رسمی و عمومی در تبریز بر مبنای آیین‌های سوگواری محرم در بازار جهانی تبریز است». به هر حال نتایج یافته‌های این پژوهشگران نشان می‌دهد: «بازار تبریز با دارا بودن قابلیت‌های ویژه خود و با مدیریت و سازماندهی مناسب از سوی مجریان امر می‌تواند، به یک قطب گردشگری مذهبی تبدیل شود که از زوایای مختلف از جمله تبلیغ و ترویج شاعران اسلامی و دینی، جذب توریسم از سراسر جهان، رونق اقتصادی و اجتماعی و سیاسی توسعه یابد». *** پا به پای محرم در آذربایجان شرقی** مدیرکل میراث فرهنگی آذربایجان شرقی، نیز اخیراً ثبت عزاداری تیمچه مظفریه بازار تبریز را از جمله جزو 9 آیین عاشورایی ثبت شده در آذربایجان شرقی به عنوان میراث ناملموس کشور در فهرست آثار ملی بیان می‌کند و می‌گوید: «آیین‌های عاشورایی هر یک دارای تاریخچه و روایتی خاص و منحصر به خود هستند، که آنها را از یکدیگر متمایز می‌سازد، از این رو باید به عنوان بخشی از فرهنگ و تاریخ سوگواری ایران حفظ و معرفی شوند». فرزین حق‌پرست می‌افزاید: «آیین‌های الله‌الله حسینا و اینا شهرستان مراغه، عزاداری تیمچه مظفریه تبریز، مشعل گردانی روستای شیشوان عجب‌شیر، تخته‌زنی روستای فیروزه سالار آذرشهر، شاخسی- واخسی (شاه حسین - وای حسین) تبریز، علم گردانی روستای سیه سران جلفا، شبیه‌خوانی شهر بخشایش و علم بندی شهرستان مراغه و شمع‌گذاری (شمع پایلاما) از جمله آیین‌های عاشورایی هستند، که تاکنون از استان آذربایجان شرقی در فهرست آثار ملی کشور به ثبت رسیده‌اند». *** محرم در قاب تصویر بزرگ‌ترین بازار زیبا و سرپوشیده جهان** به عقیده کارشناسان حوزه شهری، «در سال‌های اخیر با ثبت جهانی بازار تبریز در یونسکو به عنوان بزرگ‌ترین بازار زیبا و سرپوشیده جهان، گردشگران مذهبی نیز در این ایام در عزاداری‌های بازار به چشم می‌خورند، که در ترویج آیین‌های حسینی در کشورهای آسیای میانه و قفقاز و مسلمانان اروپا و ترکیه تاثیرگذار بوده است». در حقیقت، اوج ایام عزاداری در بازار تبریز، از روز هشتم تا دوازدهم محرم است، که در این ایام تمام حجره‌ها و مغازه‌ها تعطیل هستند، و مهم‌ترین دسته‌های عزاداری در بازار تبریز را هم به رسم دیرین عجم‌ها تشکیل می‌دهند، عجم‌ها با جوراب و کفش، کت و شلوار و با پیشانی‌بند سیاه عزاداری می‌کنند. در گشت و گذاری با مردم در بازار و به خصوص در صحبت با شهروندان شهر تبریز نیز می‌توان به این مسائلی که محققان و فعالان این عرصه در مورد نحوه برگزاری آیین‌های مذهبی با تاکید بر عزاداری ماه محرم در بازار تبریز به آن معتقد هستند، رسید. *** نگاهی از جنس محرم** محضرتی، یکی از شهروندان شهر تبریز نیز در این راستا در گفت و گو با فارس می‌گوید: نزدیک 60 سال است که در ایام محرم برای عزاداری به بازار تبریز می‌روم، چرا که در این مکان می‌توان نماد صحیح فرهنگ عزاداری حسینی را به عینه دید. وی می‌افزاید: برگزاری سنتی و با نظم و انضباط خاص، از جمله مهم‌ترین ویژگی آیین‌های عزاداری بازار تبریز است که در سایر مکان‌های این شهر کمتر می‌توان آن را مشاهده کرد. محمدی، جوان ساکن در خیابان کوی توحید شهر تبریز هم در گفت‌وگو با گزارشگر فارس با انتقاد از عدم رعایت برخی هیئت‌ها و دسته‌های عزادار در نحوه برگزاری سوگواری ابا عبدالله (ع) می‌گوید: امروزه برخی آیین‌های با اصول خاصی در سطح شهر برگزار می‌شود، که در شان مردم این منطقه نیست و به همین دلیل اکثر بزرگان این شهر برای عزاداری به بازار

تبریز می‌روند. صمدی، یکی از بازاریان تبریزی هم در گفت‌وگو با گزارشگر فارس می‌گوید: هیئت‌های عزاداری از محله‌های قدیمی تبریز به این بازار برای عزاداری می‌آیند و بازار مظفریه نیز به عنوان بزرگ‌ترین مجموعه بازار محل اتصال و پایانه مراسم عزاداری و سوگواری امام حسین (ع) است. وی اضافه می‌کند: در روزهای مهم این ایام، یعنی روزهای نهم و دهم محرم نیز تمام حجره‌ها و مغازه‌های بازار تقریباً تعطیل می‌شود و بازاریان نیز با پیوستن به این هیئت‌های قدیمی، شور و شوق حسینی به اوج خود می‌رسد و پهن کردن سفره‌های نذری و دادن انواع غذاهای محلی به صورت گسترده از دیگر ویژگی‌های مهم این ایام در بازار تبریز است. بد نیست در پایان این گزارش نیز به برخی آیین‌های مهم ماه محرم در استان آذربایجان شرقی بپردازیم. برگزاری دسته‌های شاه حسین گویان (شاه حسین، وای حسین)، علم‌بندی، مراسم «شمع پای لاماخ» (توزیع شمع)، مراسم «خیمه سوزانی»، مراسم اللهم لیک، مراسم گرداندن اسب ذوالجناح، مراسم «شبیہ‌خوانی»، مراسم احسان و نذری و ... از جمله مهمترین آئین‌های عزاداری در آذربایجان شرقی است، که برخی از این آیین نیز در بازار تبریز در طول ایام محرم به اجرا در می‌آید. * **حسین یئرلر آغلار گویلر آغلار، رسول مصطفی پیغمبر آغلار** از سویی دیگر، یا حسین، وای حسین، حیدر- صفدر، حسینم وای حسینم وای، حسین یئرلر آغلار گویلر آغلار، رسول مصطفی پیغمبر آغلار، الم آغلار، شر آغلار، لشکر آغلار، و آغلار، قاتل آغلار خنجر آغلار و ... از جمله مهمترین اشعار است که در ایام سوگواری حضرت اباعبدالله الحسین (ع) و آیین مختلف این ایام از سراسر مناطق استان آذربایجان شرقی و به ویژه در شهر تبریز به گوش می‌رسد. به هر حال، سؤال مهمی که امروزه ذهن بیش از یک میلیارد و پانصد میلیون مسلمان و به ویژه انسان‌های آزاده سراسر جهان را به خود مشغول کرده، اینکه مهمترین فلسفه قیام عاشورا چی بوده؟ آیا دعوت کوفیان فلسفه قیام آن حضرت بوده، انگیزه اصلی امام (ع) از اقدام به چنین کاری چه بوده است؟ اگر هدف اصلی قیام، اصلاح وضعیت امت و جامعه اسلامی بود، آیا آن حضرت نمی‌توانست به شیوه مسالمت‌آمیز به هدف خویش جامه عمل بپوشاند، تا اینکه مردم شاهد ریختن خون فرزندان پیامبر (صلی الله علیه و آله) و به اسارت رفتن اهل بیت (علیهم السلام) آن حضرت نباشد؟ از این رو، متولیان و فعالان عرصه دینی و مذهبی در پاسخ به این پرسش‌ها، و با برگزاری اصولی و منطقی آیین‌های ماه محرم در اماکن عمومی و خصوص است، که می‌توانند در تبیین درست و شناخت فلسفه و چرایی قیام امام حسین (ع) گام‌های موثری بردارند و همچنین در این راستا به بقا، استمرار و تداوم قیام حسینی کمک شایانی داشته باشند. * **انقلاب بدون مرزدر** واقع، در پاسخ منطقی به چرایی این پرسش‌های اشاره شده است که استمرار و تداوم قیام حسینی در جامعه ادامه خواهد داشت، بطوریکه پس از گذشت قرن‌ها هنوز نهضت کربلا، در بین مردم جایگاه ویژه دارد، و مردم سراسر دنیا قیام قیام سیدالشهداء را به عنوان سرمشق حرکت‌های مردمی علیه ظلم ظالمان و به ویژه علیه حکومت‌های دینی طاغوتی تبدیل کرده است. در نهایت اینکه، رضایت خدا، خوف و خشیت از خدا، اطاعت امر الهی، دعوت مردم به اسلام‌حقیقی، مبارزه با بدعت‌ها، احیای دین اجتماعی، احیای حق و ابطال باطل، امر به معروف و نهی از منکر، مبارزه با ظلم و مخالفان سنت پیامبر (ص)، احیای نشانه‌های دینداری در جامعه و تشکیل حکومت اسلامی را باید از جمله مهمترین علل و فلسفه قیام آن حضرت (ع) بیان کرد. **گزارش از: موسی کاظم‌زاده**